

УДК 159.9 (316.6)

*С. Чижевський, заступник начальника відділу воєнно-психологічних досліджень
(ORCID 0000-0002-1996-4892)*

Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних Сил України

ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА У РЕІНТЕГРАЦІЙНИХ ЗАХОДАХ ІЗ ЗВІЛЬНЕНИМИ З ПОЛОНУ

У статті розкрито основні елементи відновлювальних (реінтеграційних, постізоляційних) заходів з персоналом військових формувань країн-учасниць НАТО, а також практичні результати роботи групи реінтеграції Генерального штабу Збройних Сил України із звільненими особами з умов примусової ізоляції (полону).

Акцентовано увагу на практичних особливостях психологічної складової в реінтеграційних заходах, її завданнях, меті, розкрито деякі практичні особливості роботи дебрифера та психолога (SERE), попередні результати соціально-психологічних досліджень (квітень-липень 2022 року), узагальнено практичні рекомендації від військовослужбовців звільнених з умов примусової ізоляції (полону) щодо уникнення, виживання та звільнення із полону (SERE), для подальшого їх використання в загальній системі бойової та спеціальної підготовки персоналу. Визначено ряд проблемних питань, які потребують врегулювання з метою удосконалення ефективності реінтеграційних та постізоляційних заходів спрямованих на зростання ефективності відновлення персоналу та повернення до виконання завдань служби за призначенням.

Ключові слова: реінтеграція, психологічна підготовка, ізоляція, полон, військовослужбовець.

Вступ. Широкомасштабне збройне вторгнення росії (початок о 3:40, 24 лютого 2022 р., за підтримки білорусі) на територію суверенної держави України накладає помітний відбиток на перебіг психічної діяльності та поведінку військовослужбовців – комбатантів. Адже, в умовах воєнного стану їх службово-бойова діяльність здійснюється при безпосередній загрозі для життя та здоров'я, коли зростає рівень, як особистої небезпеки щодо отримання поранення, травмування, так і стати свідком загибелі, травмування, катування інших людей, бути залученим до роботи із залишками тіл, опинитися в умовах вимушеної (оточення) чи

примусової ізоляції (полоні, заручниках).

Слід зазначити, що статтею 5 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року визначено, що з моменту здійснення переходу військовослужбовця під владу противника – він вважається військовополоненим (POW — Prisoner Of War) [10].

Полон за усталеною класифікацією категорій військових втрат (яка має поширення у військових формування країн-членів НАТО), відноситься до безповоротних втрат серед особового складу (персоналу), які втратили боєздатність. Навіть, за умов їх звільнення із примусової

ізоляції – Женевською конвенцією визначено для них можливість відмовитися від подальшої участі в даних бойових діях. Водночас, зазначена норма не врегульована на рівні національних нормативно-правових актів [11].

До психогенних втрат відноситься особовий склад (персонал), що втратив на короткий або тривалий час боєздатність внаслідок впливу психогенних стрес-факторів. Складаються з неповоротних, санітарних (бойових і небойових) та короточасних психологічних втрат [11].

Відповідно до статті 1.2.3 Зводу відомостей, що становлять державну таємницю узагальнені розрахунки психогенних втрат у воєнний час в цілому щодо: виду, роду, спеціальних військ, оперативного командування, а також тактичної групи, бригади, полку (до них прирівняних) – мають ступінь секретності «таємно» [9]. Отже, інформація щодо кількісних показників осіб, яких перебувають у полоні противника – містить обмеження щодо її розповсюдження. Водночас, за офіційною інформацією від Центральних органів виконавчої влади, на теперішній час звільнено з умов примусової ізоляції противника понад 1000 громадян України, інформація щодо перебування у полоні противника – відсутня у відкритому доступі.

Результати соціально-психологічних досліджень проведених групою реінтеграції Генерального штабу Збройних Сил України (квітень-липень 2022 року) вказують на те, що 77% звільнених осіб із умов примусової ізоляції (полону) російських окупаційних військ (далі – РОВ), вважають полон одним із ризиків професійної діяльності

військовослужбовців, а також – це унікальний досвід, який надає можливість подивитися на життя з іншої сторони; 47% звільнених осіб в глибині душі відчувають провину та сором, бояться осуду та зневаги із боку оточуючих; дії лише 40% звільнених осіб були спрямовані за будь-яких умов зберегти себе живим – здатися в полон.

Голова Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Матильда Богнер повідомляє у власному звіті «Україна / Росія: Військовополонені», практично всі особи, яких українській владі вдалося звільнити з примусової ізоляції шляхом обмінів, під час реінтеграційних заходів із безперешкодним доступом до них на конфіденційних умовах (на відміну рф – не надала таких умов) свідчили щодо чисельних фактів застосування РОВ відносно них тортур, катування, жорстокого поводження, утримання в нелюдських умовах, які принижували їх людську гідність. Внаслідок чого, виникає актуальна потреба щодо виконання зобов'язання розслідувати і розпочинати судові провадження щодо всіх повідомлень про порушення міжнародного гуманітарного права щодо звільнених із полону осіб [4].

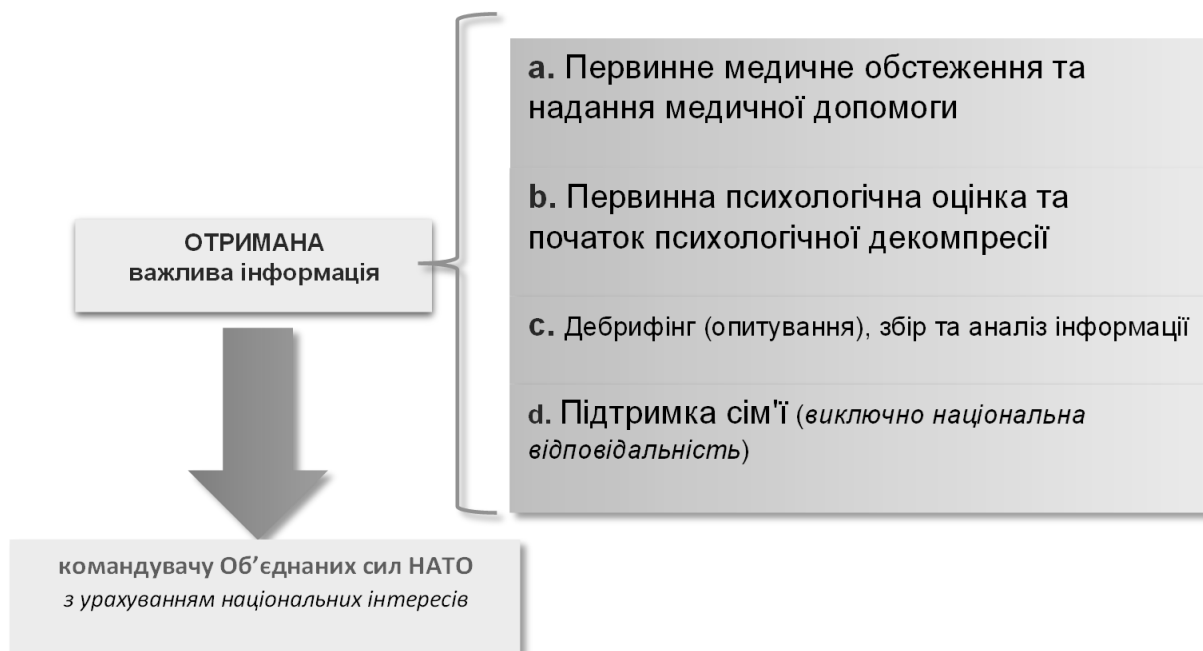
РОВ використовують полонених у спеціальних інформаційних операціях, спрямованих у першу чергу на підрив обороноздатності та деморалізації особового складу (персоналу) Сил оборони, підживлення панічних настроїв серед членів їх сімей та населення в цілому, провокування їх до масових протестів спрямованих на дискредитацію України перед країнами-партнерами, шпionажу в інтересах країни-агресора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відновлювальні

(реінтеграційні, постізоляційні) заходи з персоналом складових сектору безпеки та оборони України, відповідно до вимог законодавства України здійснюються в обов'язковому порядку, із цивільними особами – за їх згодою [3].

Реінтеграція – комплекс заходів щодо відновлення фізичного та психічного здоров'я, соціальної та професійної адаптації особового складу (персоналу) складових сектору безпеки та оборони України, цивільного населення України, які перебували в ізоляції на території противника та/або полоні, а також отримання від них інформації, важливої з точки зору безпеки, оборони й досвіду виживання в умовах ізоляції, з метою повернення до виконання обов'язків за призначенням (до трудової діяльності цивільних осіб) [2].

Реінтеграція особового складу відноситься до національної відповідальності. Проте особовий склад (персонал), який перебував в ізоляції та був врятований може надати важливу інформацію командуванню НАТО, що, в свою чергу, сприяє покращенню процедур та запобіганню втратам. Таким чином, країнам-учасниця НАТО пропонується забезпечити процес реінтеграції відповідно до вимог APRP-3.3.7.2 або укласти угоди з іншими країнами-членами НАТО щодо забезпечення процесу реінтеграції свого особового складу відповідно до положень станагу. З аналізу нормативно-правових актів складових сектору безпеки та оборони України – дане питання залишається не врегульованим, у т.ч. і на міжвідомчому рівні [1]. Процес реінтеграції складається з чотирьох складових (див. рис.1)

Рис.1. Загальна структура процесу реінтеграції

Враховуючи основні складові реінтеграції, за дорученням

Головнокомандувача до групи реінтеграції Генерального штабу

Збройних Сил України включені медичні працівники, дебрифери, психологи SERE, фахівці цивільно-військового співробітництва, експерти із вивчення досвіду тактики виживання в екстремальних умовах. Натомість не вистачає соціальних працівників, юристів, кадрових працівників, капеланів. Також, за рекомендаціями наданими країнами-партнерами під час навчальних проєктів у 2016-2019 рр, – група має бути укомплектованою із числа представників всіх складових сектору безпеки та оборони України.

Важливу інформацію, яка актуальна на даний момент часу, необхідно першочергово надавати командувачу Об'єднаних сил, при цьому враховуються національні інтереси. Слід зазначити, що вказане завдання нормативно та практично залишається не врегульованим. Водночас, розвідувальна інформація про розташування сил та засобів противника опрацьовується у повному обсязі.

Також, країни-учасниці НАТО несуть особисту відповідальність за наявність кваліфікованих дебриферів для забезпечення процесу реінтеграції особового складу, який перебував в умовах ізоляції. Якщо це неможливо, то держави можуть укласти угоди з іншими країнами щодо надання їм у необхідній кількості дебриферів. Якщо і це неможливо, то надається запит до третьої країни щодо проведення первинного (тактичного) дебрифінгу, але лише в частині, що стосується отримання актуальної на даний момент часу інформації.

Після первинного етапу реінтеграції подальший її процес є цілком національною відповідальністю. Його рекомендовано проводити за межами

театру воєнних дій з акцентом на забезпечення особового складу, який перебував в ізоляції, безперервним медичним доглядом, психологічною підтримкою, а увага зосереджується на формальному дебрифінгу.

Питання реінтеграції включаються окремим розділом до Плану операції, який затверджується командувачем Об'єднаних сил. Комплекс реінтеграційних заходів розбивається на три фази, на кожній із них заходи мають свій пріоритет, зокрема:

на фазі I (до 24-48 годин із моменту обміну, звільнення) – медичний тріаж (сортування), домедична допомога, розвідувальний, тактичний дебрифінг, вирішення питання щодо повернення до виконання завдань служби, або ж транспортування до бази на якій проводяться заходи другої фази;

на фазі II (від 2 днів до місяця) – медична допомога із спеціальними обстеженнями, психологічна декомпресія, формальний (оперативний) та уточнюючий дебрифінг, психосоціальна допомога, вирішення питання щодо повернення до виконання завдань служби, або ж транспортування до бази на якій проводяться заходи третьої фази;

на фазі III (від одного до двох місяців) – спеціальна медична допомога, психологічна декомпресія, уточнюючі дебрифінги, психосоціальна допомога. По завершенню встановлюється рівень придатності до виконання завдань служби.

Реінтеграційні, постізоляційні заходи дозволяють забезпечити відновлення особового складу (персоналу) складових сектору безпеки та оборони України, цивільного населення України,

завдяки створенню умов для його ефективної постізоляційної адаптації, а також використання досвіду, набутого під час перебування на контрольованій території для створення відповідних програм підготовки особового складу (персоналу) складових сектору безпеки та оборони України.

Мета статті. Уточнити психологічну складову у реінтеграційних заходах із звільненими з полону військовослужбовцями. Розвіяти міфи, що реінтеграція має виключно психологічний зміст, і перебуває у компетенції лише психологів.

Виклад основного матеріалу. Відслідковується тенденція щодо перебільшення меж компетенції психологів у реінтеграційних заходах, оскільки робиться припущення, що запити звільнених осіб мають виключно психологічний контекст.

Практичний досвід групи реінтеграції свідчить про основні запити звільнених осіб, із першого їх кроку на підконтрольній уряду України території:

- медична стабілізація, лікування, реабілітація;
- відновлення здатності прогнозувати майбутні події та встановлення усвідомленого контролю власного життя;
- повторювані розповіді своєї історії в безпечній обстановці;
- потреба в нормалізації реакцій та емоцій;
- потреба розробити план дій щодо подій, типових життєвих ситуацій після звільнення із полону;
- відновлення особистих документів, доступу до інформаційних благ;
- відновлення соціальних контактів;

- повернення до типового життя: родина, соціалізація у суспільстві, військовий підрозділ.

Реінтеграційні заходи – умовно називають «карантинним періодом» перед наступними процесуальними діями правоохоронних підрозділів (лише після фізичного та психологічного відновлення) щодо надання юридичної оцінки подіям в умовах ізоляції. На відміну від колишнього прорадянського і теперішнього російського формату, який не змінився із 30-х років минулого століття (епохи НКВС). Оскільки, звільнених із українського полону комбатантів належних до РОВ – противник утримує в тих же камерах, де декілька годин тому знаходилися українці. На відміну від російського формату, українці проходять відновлення у комфортабельних умовах реабілітаційних центрів, медичних закладів.

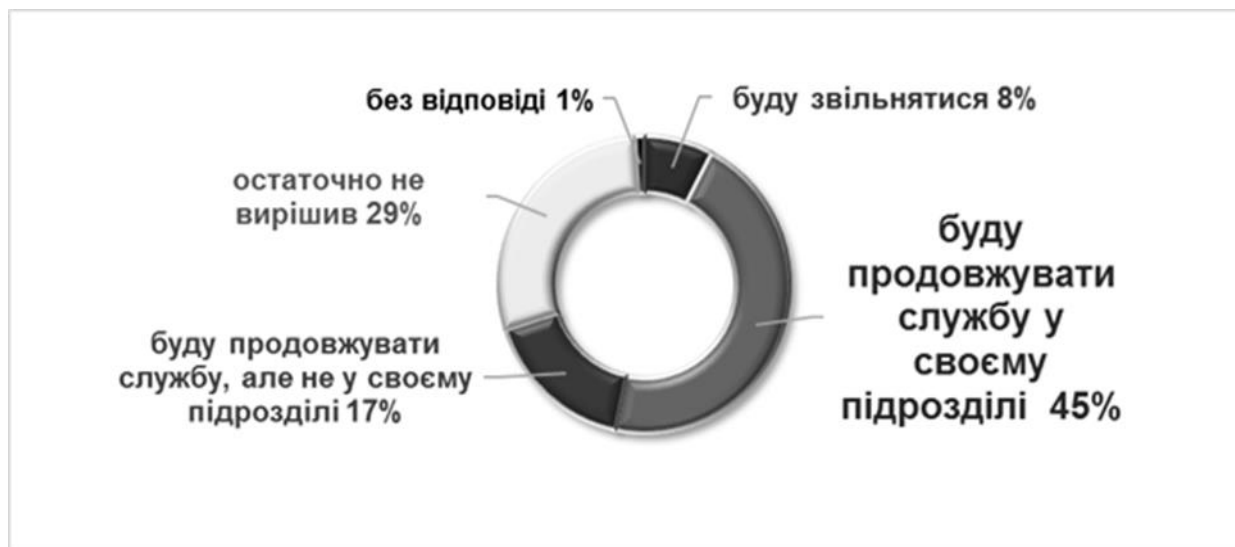
Слід зазначити, що в країнах партнерів, інформаційні дебріфінги призупиняються у момент встановлення ознак вчинення звільненою особою правопорушення у період перебування її у полоні, і продовжується за присутності адвоката звільненої особи, яка надає їй правову допомогу.

Пріоритетом реінтеграційних та постізоляційних заходів є повернення звільненої особи до виконання службових обов'язків (трудової діяльності) та навчання особового складу персоналу стратегіям поведінки у різних життєвих ситуаціях з урахуванням досвіду, отриманого в ізоляції (полоні, оточені).

Не зважаючи на перенесені тортури та інші форми психологічного і фізичного впливу на звільнених осіб під час перебування у полоні, після проходження ними реінтеграційних

заходів – 45% повідомили про плани продовження військової служби, ще 17% вказали на бажання перевестися до інших підрозділів і лише 8% – про наміри звільнитися із військової служби цілком ймовірно у зв'язку із погіршенням стану здоров'я (див. рис. 2). Зазначена статистика вказує на ефективність реінтеграційних заходів,

тобто командирам (начальникам) необхідно взяти на суворий контроль забезпечення участі підлеглих вказаної категорії у реінтеграційних заходах, а також детальному аналізу причин незгоди до подальшого проходження військової служби, чи служби у попередніх підрозділах.

Рис. 2. Плани звільненого особового складу (персоналу) щодо подальшого проходження військової служби, %

Завдання реінтеграційного процесу визначаються потребою щодо з'ясування об'єктивної інформації про обставини та умови потрапляння, перебування звільнених осіб у примусовій або вимушеній ізоляції, а також потребами у психоінформаційному розвантаженні, нормалізації реакцій та емоцій, відновленні фізичного та психічного здоров'я, повернення контролю над власним життям, здатності прогнозувати майбутні події, усвідомленні доцільності ведення здорового способу життя та соціалізації (родина, суспільство, професійна діяльність).

Головна роль на війні належить солдатів. Формування у нього об'єктивного образу противника, що є основою адекватної ним оцінки та прогнозу дій, як результат – успішне виконання бойового (спеціального) завдання із мінімальними втратами у живій силі та матеріально-технічних засобах.

Оточення, полон – це один із багаточисельних факторів проходження військової (спеціальної) служби. Особистість військовослужбовця чи правоохоронця повинна бути готовою до відповідних умов з метою їх уникнення (недопущення), виживання

в подібних умовах та вишукування можливостей до звільнення.

Звільнені із полону військовослужбовці та правоохоронці складових сектору безпеки та оборони України визначили найбільш успішні стратегії виживання у полоні, які у свою чергу необхідно імплементувати в систему бойової та спеціальної підготовки персоналу, що сприятиме формуванню власних легенд, «щеплення» до виживання в умовах ізоляції. Формат та зміст встановлених стратегій у відкритих публікаціях не розголошується, дотримуються вимоги «інформаційної тиші» та порядку обробки інформації із обмеженим доступом.

У той же час, слід зазначити, що активний супротив спрямований на звільнення із полону, вступання у дискусії із противником по темах ідеологічної обробки населення країни-агресора – має протилежне значення щодо ефективності для виживання у полоні, свою позицію та аргументацію «істини» противник відстоює виключно із посиленням заходів фізичного впливу, тортур та катування військовополонених.

Рис. 3. Рейтинг інформації, яка цікавила противника під час допитів військовополонених, %

Окремої уваги заслугоує той факт, що російські окупаційні війська застосовують примус і залякування,

Серед основних питань, які цікавили противника під час допитів була інформація за змістом тем їх пропагандистської та ідеологічної підготовки не лише військовослужбовців, а й населення рф вцілому (див. рис. 3). Та складало враження, що вони упереджено та навздогін вишуковують підтвердження, докази своєї пропаганди, їх військові формування та правоохоронні органи повірили своїй же пропаганді, а не розвідувальній інформації, якою цілком впевнено можна сказати, що штаби органів управління РОВ знехтували. Значна частка військовополонених під примусом змушена була підписати так звані протоколи слідчих дій проти України, керівництво якої начебто (на думку агресора) знищувало населення Донбасу.

При цьому так звані протоколи не давали навіть і прочитати, інколи розписувались після тортур та фізичного насилля на чистих аркушах, на одних аркушах вказували прізвище, а на інших – позивний (інколи навіть і раптово вигаданий під тортурами). Тобто, матеріали збираються не за якістю, а накопичуються для кількості.

фізичний та психологічний тиск на військовополонених (перед обміном) шляхом підписування так званих

документів у вигляді підписок про складання зброї та не участі в бойових

діях після звільнення із полону (див. рис. 4). данні, наведені табл.1.

Подписка
о не участии в боевых действиях

Я, _____ года рождения.
Военнослужащий _____ ВСУ.
Заявляю, что добровольно сложил оружие и покинул ряды ВСУ.
В ходе начала боевых действий (вступал / не вступал) _____
в вооруженный конфликт с Вооруженными Силами Российской Федерации
и Народной Милиции Луганской (Донецкой) Народной Республики.
Обязуюсь убыть к месту проживания по адресу: _____

Добровольно сдаю личное стрелковое оружие, боеприпасы, средства связи, вооружение и военную технику и обязуюсь больше не участвовать в боевых действиях с Вооруженными Силами Российской Федерации и Народной Милиции Луганской (Донецкой) Народной Республики.
С ответственностью за нарушение статей 111 (Государственная измена), 403 (Дезертирство) Уголовного кодекса Российской Федерации ознакомлен.

Подписку даю добровольно, мне разъяснено, что в случае нарушения подписки ко мне может быть применена более строгая мера пресечения.

(подпись лица, давшего подписку)

« ____ » мая 2022 г.

Рис. 4. Копія бланка РОВ «Подписка о не участии в боевых действиях» (травень, 2022 року)

Слід зазначити, що форми тиску у полоні, зокрема у федеральних установах позбавлення волі були суворішими ніж для осіб засуджених за кримінальні злочини. Як наслідок, між самими засудженими за кримінальні злочини (із числа громадян рф) та працівниками установ мали місце випадки протистояння щодо незгоди про перевищення сили, тортур відносно українських військовополонених.

У разі встановлення, що у військовополонених є рідні військовослужбовці чи посадовці в органах державної влади, військових формуваннях чи правоохоронних органах – це телефонний шантаж (вказали 9% звільнених) та примус їх щодо надання інформації про сили та засоби підрозділів, об'єкти критичної інфраструктури тощо. Мали місце випадки примусу рідних щодо їх

прибуття на окуповану територію для обміну на полоненого, вихід на акції протесту в містах України із плакатами типовими за їх змістом «влада, міжнародні інституції забули про полонених», особливо з даного питання відзначаються підрозділи «Азов» 12 брп НГУ (у т.ч. й питання по реабілітації звільнених із полону – «держава нічого не робить, потрібно збирати кошти серед населення»).

Також, встановлено, що було основним ресурсом звільнених в умовах примусової ізоляції (інформація не розкривається у відкритих публікаціях).

Відповідно до наказу командувача Повітряних Сил США затверджено Інструкцію Повітряних Сил 16-1301 від 3 серпня 2017 року «Підтримка операцій щодо виживання, ухилення, опір, і програма втечі (SERE), а також, статті 5003

Союзницької спільної доктрини щодо відновлення особового складу після перебування у ворожій обстановці, видання березень 2016 року (AJP-3.7, ALLIED JOINT DOCTRINE FOR RECOVERY OF PERSONNEL IN A HOSTILE ENVIRONMENT, March 2016) визначається, що [1]:

командири і штаби, а також підрозділи з відновлення особового складу (персоналу) – зобов'язані пройти відповідну підготовку;

шанси на успішне відновлення та повернення до строю особового складу (персоналу) звільненого з умов ізоляції – може значно збільшитися, у разі якщо вони пройшли відповідну підготовку, оснащені, свідомо підготовлені і належним чином ідентифіковані документально перед бойовим розгортанням підрозділу.

Підготовка особового складу (персоналу) до потенційно ізолюючих умов, відбувається у 4 послідовні етапи:

вивчення нормативно-правової бази, службових обов'язків та проходження професійної підготовки за спеціальністю – це національна відповідальність країни-учасниці НАТО і має включати базові знання з відновлення персоналу (PR). У військових формуваннях США додатково вивчається Кодекс поведінки у полоні, в якому визначено ключові аспекти їх поведінки у полоні;

навчання SERE: виживання, ухилення, опір і звільнення із полону (SERE) є національною відповідальністю, здійснюється відповідно до прогнозованих ризиків ізоляції та / або експлуатації;

підготовка перед розгортанням: ознайомлення із процесом відновлення, з урахуванням прогнозованих ризиків ізоляції, надаються мінімальні рекомендації

щодо підготовки та екіперування, яке рекомендовано мати при собі (включаються додатком до Операційного плану (OPLAN) і Положення пошуково-розшукових заходів). Ці навчання також є національною відповідальністю.

навчання в бойових умовах: командири, штаби та особовий склад (персонал) зобов'язані періодично навчатися та знати вимоги процедур із відновлення, пошуково-рятувальних заходів. Командири підрозділів безпосередньо відповідають за те, що їх підлеглі отримали відповідну підготовку з відновлення персоналу (PR).

Найбільш ексклюзивна підготовка призначена для підрозділів Сил спеціальних операцій, через високий ризик у виконуваних ними бойових завдань. Ренджери та командоси проходять інтенсивне навчання, як вижити в дикій природі (тій місцевості, де практично будуть виконувати бойові завдання), із застосуванням наявних сил та засобів, екіпірування, особистих навиків підготовки. Навчання спрямоване на те, як у першу чергу уникнути полону, за можливості протистояти допитам і навіть тортурам [12].

Друга світова війна та Корейська війна спонукали військових США скласти КОДЕКС поведінки для полонених військовослужбовців, щоб чітко акцентувати увагу, що їхня служба не припиняється навіть під час перебування в полоні, і що вони зобов'язані керуватися тими самими цінностями під час перебування у полоні [5].

Війна у В'єтнамі виявила деякі прорахунки в бойовій підготовці особового складу (персоналу), і після цього воєнного конфлікту американські військові почали

проходити підготовку за курсом «Вживання, ухилення, опір і втеча» (SERE) в обов'язковому порядку.

Новобранці до SAS, еквівалент Delta Force США, проходять курс, дуже схожий на SERE під назвою «Втеча, ухилення та тактичне опитування» на останніх етапах відбору.

Багато з того, що відбувається на цьому етапі, засекречено, але певний рівень фізичного насильства дозволено, хоча воно контролюється та регулюється інструкторами з виживання в екстремальних умовах та під постійним супроводом психологів SERE.

Під час цієї фази курсанти отримують мало їжі та сну, що в поєднанні з попередньою фазою призводить до виснаження деяких кандидатів, таким чином дозволяючи кадрам перевірити їх на межі їхньої витривалості. Інструктора та курсанти SERE мало говорять про проходження курсу. Їх висновки відрізняються, але вони часто згадують про те, що їм допомогло зняти напругу, з якою учасники мали справу протягом попередніх днів, наприклад – симуляція їх порятунку.

Наступний напрямок використання звітів інформаційних дебрифінгів – докази у міжнародних судових процесах.

Питання допустимості доказів у відповідності до вимог міжнародних стандартів у сфері судочинства, а також встановлення фактичних обставин, способів їх оцінки є компетенцією національних судів, за умов не порушення прав та свобод, захищених Конвенцією (відповідно до прецедентної практики Європейського Суду з прав людини вимога справедливості судового розгляду включає дослідження способу, у який

було отримано та представлено докази) [8].

Доказ – означає облікові записи, заяви про факти або іншу інформацію, яка стосується справи і може бути перевірена [8].

Доказами в кримінальній справі є всі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [7].

Особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, які перебувають у їх провадженні, вправі викликати в порядку встановленому Кримінально-процесуальним Кодексом, будь-яких осіб, як свідків і як потерпілих для допиту, так і експертів для дачі висновків; вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані. Виконання цих вимог є обов'язковим для всіх громадян підприємств, установ і організацій.

Експертиза соціально-психологічних особливостей членів злочинної групи спрямована на виявлення структури злочинного угруповання – підрозділу РОВ, визначення ролі кожного її учасника, уточнення особливостей контактів між ними. Дебрифер та психолог SERE, в якості експертів повинні бути готовими до надання висновків про те, яким були впливи РОВ, як на окремого полонених так і на групи полонених у цілому, ідентифікувати лідерів та членів підрозділів противника, розкрити найтипівіші форми взаємозв'язку між ними при підготовці

злочину, в ході його скоєння і в процесі підготовки.

Також, необхідно врахувати, що дебрифер чи психолог SERE не є вільними від суб'єктивності. З цією метою передбачено аудіо фіксація дебрифінгів, та декілька додаткових ступенів перевірки процедури за певними протоколами проведення дебрифінгів.

Отже, дебрифінг може стати частиною експертизи, дебрифер йде по встановленій структурі (протоколу), перевіряє робочі гіпотези, одночасно психолог SERE сканує реакцію респондента в момент надання відповідей (реакцію на факти, події, встановлює почуття респондента, його мову та мовлення, стан пам'яті, професійної уваги, особливості комунікації із співслужбовцями, командирами та рідними, мотиви проходження військової служби та готовність її продовжити, міміку, жести, паузи, адекватність оцінки дійсності, спроможність до самостійної діяльності, ...).

Також, під час реінтеграційних заходів передбачається проведення соціально-психологічних досліджень, у т.ч. і за допомогою анкет, опитувальників.

Висновки. В Україні триває активна фаза російсько-української війни, персонал складових СБО України збільшений в декілька разів. Українці взяли за зброю на честь Миру, а не війни. Триває робота з розвитку системи реінтеграційних заходів та постізоляційного супроводу звільнених осіб із умов ізоляції (полону, оточення). Водночас, наведений аналіз вимог стандартів та протоколів країн-партнерів, свідчить про нагальну потребу щодо міжвідомчої розробки нормативно-правових актів реінтеграційних

заходів із звільненими з умов ізоляції громадян України, під загальним керівництвом Міністерства оборони України, підготовкою при військових закладах вищої освіти (у форматі післядипломної освіти) міжвідомчих та мультидисциплінарних реінтеграційних команд: дебриферів, психологів SERE, аналітиків, соціальних працівників, експертів з вивчення досвіду тактики виживання в екстремальних умовах.

У разі належного проведення реінтеграційних відновлювальних та постізоляційних заходів (у відповідності до вимог стандартів країн-учасниць НАТО – є національним зобов'язанням) із звільненими із полону громадянами України (як військовими так і цивільними) – впливають на якість та повноту їх психофізіологічного відновлення, повернення до виконання функціональних (трудових) обов'язків.

Реінтеграція та постізоляційний супровід звільненого з ізоляції (полону) особового складу (персоналу) дозволяють:

повернути персонал (після умов ізоляції) до виконання завдань служби за призначенням;

сформувати сприятливий соціально-психологічний клімат і соціальну стабільність, як у військових колективах підрозділів так і в сім'ях особового складу (персоналу);

зменшують соціальне напруження у суспільстві, і тим самим значно обмежують простір для спеціальних психологічних операцій противника;

підвищують рівень довіри персоналу до військового командування та вищого військово-політичного керівництва держави;

сприяють підвищення рівня авторитету України на міждержавному форматі, серед країн-партнерів в контексті набуття спроможностей та взаємосумісності при спільному виконанні бойових завдань.

Як висновок, на підставі проведеного соціально-психологічного дослідження, керівникам складових сектору безпеки та оборони України сформовано першочергові рекомендації:

необхідно максимум зусиль зосередити на підготовці особового складу (персоналу) до уникнення, виживання та звільнення із полону (SERE). Розбудову навчальних шкіл SERE;

забезпечення всебічної безпеки рідних особового складу (персоналу), встановлення із ними тісної взаємодії. Проведення інструктажів щодо їх першочергових дій:

повідомлення командуванню військових частин, СБУ про будь-які спроби противника щодо встановлення контактів із членами сімей;

створення безпечного середовища для полоненого – знищення в інформаційному просторі Інтернету будь-якої інформації про його (її) особу;

встановлення безпечних умов для членів родини – зміни кодів (паролів) доступу до домашніх гаджетів (комп'ютерів, мобільних телефонів, внутрішньої мережі, системи безпеки, домофону), банківських рахунків, платіжних реквізитів тощо;

обмеження інформації – шляхом надання інтерв'ю для ЗМІ, виходу на акції протесту, розміщення постів в соціальних мережах, які б висвітлювали будь-яку інформацію про особу полоненого (особливо посаду, військове звання, нагороди,

бойові заслуги тощо) – це йому (їй) лише суттєво нашкодить, оскільки військовополонений використовує свою (невідому рідним та співслужбовцям) легенду (наприклад «овоча», «простячка»);

тримати постійний контакт із правоохоронними органами України, внутрішніми групами рідних при військових частинах.

Звіти за результатами проведення дебрифінгів (тактичних, формальних, оперативних та уточнюючих), психологічні скринінги SERE, а також висновки із медичних оглядів у процесі проведення заходів реінтеграції, можуть виступати доказами в кримінальних справах порушених проти осіб належних до російсько-окупаційних військ.

Література

1. AJP-3.7, ALLIED JOINT DOCTRINE FOR RECOVERY OF PERSONNEL IN A HOSTILE ENVIRONMENT, March 2016.

2. STANAG 7225, Стандартизація процесу реінтеграції (APRP-3.3.7.2, STANDARDIZATION OF REINTEGRATION, Edition A, Version 1, October 2017).

3. Закон України “Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text> (дата звернення: 19.11.2022).

4. Звіт Голови моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Матильди Богнер «Україна / Росія: Військовополонені», від 15.11.2022. URL: <https://www.ohchr.org/en/press-briefing->

notes/2022/11/ukraine-russia-prisoners-war (дата звернення: 16.11.2022).

5. Кодекс поведінки США. URL: <https://www.jsums.edu/arotc/code-of-conduct/> (дата звернення: 08.11.2022).

6. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Європейська конвенція з прав людини ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 16.11.2022).

7. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28.12.1960 №1001-05.

8. Міжнародний документ від 28.06.2013 № 628/2013 Імплементативний Регламент Комісії (ЄС) № 628/2013 від 28.06.2016 про методи роботи Європейського агенства з безпеки авіації при проведенні стандартизаційних інспектувань та при здійсненні моніторингу застосування правил Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 216/2008 та про скасування Регламенту Комісії (ЄС) № 736/2006.

9. Наказ Центрального управління Служби безпеки України

від 23 грудня 2020 року № 383 «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю», який зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 14 січня 2021 р. за № 52/35674. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21> (дата звернення: 16.11.2022).

10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України, том 2, розділ XIX злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) (стт. 401-434) URL: <http://mego.info> (дата звернення: 01.11.2022).

11. Приходько І.І., О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора та ін. Психологія діяльності в особливих умовах [Текст] : словник / За заг. ред. проф. І. І. Приходька. – Х. : НА НГУ, 2018. – 184 с.

12. Ставрос Атламазоглу. У секретних школах, де американські спецоператори вчаться уникати захоплення та виживати в тилу ворога, 10.09.2021. URL: https://www-businessinsider-com.translate.google.com/sere-schools-where-us-troops-learn-to-survive-evade-capture-2021-9?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 05.11.2022).

*S. Chyzhevskiy. Deputy Head of the Department of Military Psychological Research
Research center for humanitarian problems of the Armed Forces of Ukraine*

THE PSYCHOLOGICAL COMPONENT IN REINTEGRATION MEASURES WITH THE RELEASED FROM CAPTIVITY

The article reveals the main elements of recovery (reintegration, post-isolation) measures with the personnel of military formations of NATO member countries, as well as the practical results of the work of the reintegration group of the General Staff of the Armed Forces of Ukraine with released persons from conditions of forced isolation (captivity).

Attention is focused on the practical features of the psychological component in reintegration measures, its tasks, purpose, some practical features of the work of the debriefer and psychologist (SERE) are revealed, preliminary results of social-psychological research (April-July 2022), practical recommendations from servicemen released from conditions are

summarized forced isolation (captivity) for escape, survival and release from captivity (SERE), for their further use in the general system of combat and special training of personnel. A number of problematic issues have been identified that need to be resolved in order to improve the effectiveness of reintegration and post-isolation measures aimed at increasing the effectiveness of personnel recovery and returning to the performance of assigned service tasks.

Key words: reintegration, psychological training, isolation, captivity, military serviceman

References.

AJP-3.7, ALLIED JOINT DOCTRINE FOR RECOVERY OF PERSONNEL IN A HOSTILE ENVIRONMENT, March 2016. [In English]

2. STANAG 7225, Стандартизація процесу реінтеграції (APRP-3.3.7.2, STANDARDIZATION OF REINTEGRATION, Edition A, Version 1, October 2017). [In English]

3. Закон України "Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst osib, stosovno yakykh vstanovleno fakt pozbavlennia osobystoi svobody vnaslidok zbroinoi ahresii proty Ukrainy, ta chleniv yikhnykh simei" (Law of Ukraine "On social and legal protection of persons deprived of their personal freedom as a result of armed aggression against Ukraine, and members of their families". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text> (date of application: 11/19/2022). [In Ukrainian]

Zvit Holovy monitorynhovoi misii OON z prav liudyny v Ukraini Matyldy Bohner «Ukraina / Rosiia: Viiskovopoloneni»/ (Report of the Head of the UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine, Matilda Bogner, "Ukraine / Russia: Prisoners of War"), dated 11/15/2022. URL: <https://www.ohchr.org/en/press-briefing-notes/2022/11/ukraine-russia-prisoners-war> (accessed: 11/16/2022). [In Ukrainian]

5. Kodeks povedinky SShA. [US Code of Conduct.] URL: <https://www.jsums.edu/arotc/code-of->

conduct/ (accessed: 08.11.2022). [In English]

Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod. Yevropeiska konventsiiia z prav liudyny ratyfikovano Zakonom № 475/97-VR vid 17.07.97. [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The European Convention on Human Rights was ratified by Law No. 475/97-BP dated 07/17/97.] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (accessed: 16.11.2022). [In Ukrainian]

7. Kryminalno-protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 28.12.1960 №1001-05 [Criminal Procedure Code of Ukraine dated December 28, 1960 No. 1001-05]. [In Ukrainian]

8. Mizhnarodnyi dokument vid 28.06.2013 № 628/2013 Implementatsiinyi Rehlament Komisii (IeS) № 628/2013 vid 28.06.2016 pro metody roboty Yevropeiskoho ahenstva z bezpeky aviatsii pry provedenni standartyzatsiinykh inspektuvan ta pry zdiisneni monitorynhu zastosuvannia pravyl Rehlamentu Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (IeS) № 216/2008 ta pro skasuvannia Rehlamentu Komisii (IeS) № 736/2006. [International document dated 28.06.2013 No. 628/2013 Implementing Regulation of the Commission (EU) No. 628/2013 dated 28.06.2016 on the working methods of the European Aviation Safety Agency in conducting standardization inspections and in monitoring the application of the rules of the Regulation of the European Parliament and of the Council (EU) No.

216/2008 and on the repeal of Commission Regulation (EC) No. 736/2006]. [In Ukrainian]

9. Nakaz Tsentralnoho upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy vid 23 hrudnia 2020 roku № 383 «Pro zatverdzhennia Zvodu vidomostei, shcho stanovliat derzhavnu taiemnytsiu», yakii zareiestrovano v Ministerstvi yustytzii Ukrainy vid 14 sichnia 2021 r. za № 52/35674 [Order of the Central Directorate of the Security Service of Ukraine dated December 23, 2020 No. 383 "On Approval of the Compendium of Information Constituted a State Secret", which was registered in the Ministry of Justice of Ukraine dated January 14, 2021 under No. 52/35674]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21> (accessed: 16.11.2022). [In Ukrainian]

Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnoho kodeksu Ukrainy, tom 2, rozdil XIX zlochyny proty vstanovlenoho poriadku nesennia viiskovoi sluzhby (viiskovi zlochyny) [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine, volume 2, chapter XIX crimes against the established order of

military service (military crimes)] p. 401-434 URL: <http://mego.info> (accessed: 01.11.2022). [In Ukrainian]

11. Prykhodko I.I., O. S. Kolesnichenko, Ya. V. Matsehora ta in. Psykholohiia diialnosti v osoblyvykh umovakh [Tekst] : slovnyk / Za zah. red. prof. I. I. Prykhodka. – Kh. : NA NHU, [I. I. Prykhodko, O. S. Kolesnichenko, Y. V. Matsehora, and others. Psychology of activity in special conditions [Text]: dictionary / General. ed. Prof. I. I. Prikhodka. – Kh. : AT NGU,] 2018. – 184 p. [In Ukrainian]

12. Stavros Atlamazohlu. U sekretnykh shkolakh, de amerykanski spetsoperatory vchatsia unykaty zakhoplennia ta vyzhyvaty v tylu voroha, 10.09.2021 [In secret schools where American special operators learn to avoid capture and survive behind enemy lines, 09/10/2021]. URL: https://www-businessinsider-com.translate.google.com/sere-schools-where-us-troops-learn-to-survive-evade-capture-2021-9?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (accessed: 05.11.2022). [In Ukrainian]

Надійшла до редколегії: 16.11.2022

Прийнята до друку: 01.12.2022